

ROL O'YINLARI VA SIMULYATSION TEXNOLOGIYALAR NOFILOLOGIK YO'NALISH TALABALARIDA KASBIY KOMMUNIKATIV KOMPETENTLIKNI SHAKLLANTIRISH VOSITASI SIFATIDA

Nazirova Ozoda Zohid qizi

Toshkent davlat texnika universiteti

[E-mail: nozoda520@gmail.com](mailto:nozoda520@gmail.com)

Annotatsiya. Ushbu maqolada nofilologik yo'nalish talabalarida kasbiy kommunikativ kompetentlikni shakllantirishda rol o'yinlari va simulyatsion texnologiyalarning didaktik imkoniyatlari yoritiladi. Kasbiy kommunikativ kompetentlik talabaning chet tilida faqat umumiy muloqot qila olishi emas, balki kasbiy vaziyatda kommunikativ vositalar orqali muammoni aniqlash, axborot almashish, qaror qabul qilish, natijani rasmiylashtirish va o'z faoliyatini baholash qobiliyati sifatida talqin etiladi. Maqolada rol o'yinlari va simulyatsion topshiriqlar kasbiy vaziyat, rol, kommunikativ vazifa, professional janr, kommunikativ mahsulot va refleksiyaning bog'lovchi pedagogik mexanizm sifatida asoslanadi.

Kalit so'zlar: kasbiy kommunikativ kompetentlik, nofilologik yo'nalish, rol o'yinlari, simulyatsion texnologiyalar, kasbiy vaziyat, professional janr, refleksiya.

ROLE-PLAYING AND SIMULATION TECHNOLOGIES AS A MEANS OF DEVELOPING PROFESSIONAL COMMUNICATIVE COMPETENCE AMONG STUDENTS OF NON-PHILOLOGICAL SPECIALTIES

Nazirova Ozoda Zohid qizi

Tashkent State Technical University

[E-mail: nozoda520@gmail.com](mailto:nozoda520@gmail.com)

Abstract. This article discusses the didactic potential of role-playing and simulation technologies in developing professional communicative competence among students of non-philological specialties. Professional communicative competence is interpreted not only as the ability to communicate in a foreign language, but also as the ability to identify professional problems, exchange information, make decisions, formalize results and evaluate one's communicative performance in a professional context. The article substantiates role-playing and simulation tasks as a pedagogical mechanism that integrates professional situations, roles, communicative tasks, professional genres, communicative products and reflection.

Keywords: professional communicative competence, non-philological specialties, role-playing, simulation technologies, professional situation, professional genre, reflection.

Kirish

Nofilologik yo'nalishlarda chet tilini o'qitish samaradorligi talabaning qancha grammatik birlik yoki leksik minimumni o'zlashtirgani bilan emas, balki ushbu bilimlardan kasbiy vaziyatda qanday foydalana olishi bilan belgilanadi. Bo'lajak mutaxassis texnik muammoni tushuntirishi, hamkasblar bilan yechimni muhokama qilishi, rasmiy xat yozishi, loyiha natijasini taqdim etishi yoki muayyan qarorni hujjatlashtirishi kerak bo'ladi. Demak, chet tili ta'limida kommunikativ kompetentlikni kasbiy vazifa, rol, janr va natija bilan bog'lab shakllantirish muhim ahamiyat kasb etadi.

Kasbiy kommunikativ kompetentlikni shakllantirishda asosiy masala talabani faqat nutqiy mashqlarni bajarishga emas, balki kasbiy mazmunga ega kommunikativ harakatni amalga oshirishga yo'naltirishdan iborat. Bunda muloqot o'z-o'zidan maqsad emas, balki professional vazifani hal qilish, axborotni aniqlashtirish, qaror qabul qilish va natijani rasmiylashtirish vositasi sifatida namoyon bo'ladi.

Shu nuqtayi nazardan, rol o'yinlari va simulyatsion texnologiyalar alohida didaktik ahamiyatga ega. Ular darsni shunchaki interaktiv tashkil etish vositasi emas, balki kasbiy kommunikativ vaziyatni modellashtirish, talabani muayyan kasbiy rolga kiritish, kommunikativ vazifa asosida faoliyatga yo'naltirish va natijani professional janr orqali ifodalash imkonini beruvchi pedagogik vosita hisoblanadi.

Adabiyotlar sharhi

Kommunikativ kompetentlik masalasi til ta'limi nazariyasida muhim ilmiy yo'nalishlardan biri hisoblanadi. D. Hymes tomonidan ilgari surilgan kommunikativ kompetentlik tushunchasi tilni faqat grammatik qoidalar tizimi sifatida emas, balki ijtimoiy vaziyatga mos qo'llash qobiliyati sifatida talqin qilishga asos yaratdi [1]. Keyinchalik M. Canale va M. Swain kommunikativ kompetentlik tarkibida grammatik, sotsiolingvistik, diskursiv va strategik komponentlarni ajratib ko'rsatib, mazkur tushunchaning metodik asoslarini kengaytirdilar [2].

Chet tilini o'qitishda zamonaviy yondashuvlar kommunikatsiyani faqat nutqiy almashinuv emas, balki maqsadga yo'naltirilgan faoliyat sifatida ko'rib chiqadi. CEFR Companion Volume'da ham til o'rganuvchi shaxs ijtimoiy harakat subyekti sifatida talqin qilinadi, ya'ni til ma'lum vazifani bajarish va ijtimoiy-kasbiy faoliyatda ishtirok etish vositasi sifatida qaraladi [3]. Bu yondashuv nofilologik yo'nalishlarda chet tilini kasbiy vazifalar bilan bog'lab o'qitish zarurligini kuchaytiradi.

Chet tilini kommunikativ yondashuv asosida o'qitishga oid tadqiqotlarda muloqotga yo'naltirilgan mashg'ulotlar talabani faol ishtiroki, vaziyatga mos nutqiy harakati va kommunikativ strategiyalarni qo'llash qobiliyatini rivojlantirishi ta'kidlanadi [4]. O'zbek metodik adabiyotida ham chet tilini o'qitishda kommunikativlik, kasbiy yo'naltirilganlik va amaliy nutqiy faoliyatni tashkil etish muhim metodik talablar sifatida ko'rsatiladi [5].

Tajriba asosida o'qitish nazariyasida D. Kolb bilim va ko'nikmalar faoliyat, tajriba, tahlil va refleksiya orqali shakllanishini ta'kidlaydi [6]. A.A. Verbitskiyning kontekstli ta'lim yondashuvida esa o'quv jarayoni bo'lajak kasbiy faoliyat mazmuni bilan bog'langan holda tashkil etilishi zarurligi asoslanadi [7]. Simulyatsion ta'lim bo'yicha zamonaviy tadqiqotlarda ham modellashtirilgan vaziyatlar talabalarining amaliy ko'nikmalarini rivojlantirishda samarali vosita ekani ko'rsatiladi [8]. Shundan kelib chiqib, rol o'yinlari va simulyatsion texnologiyalar kasbiy kommunikativ kompetentlikni shakllantirishda nazariy va amaliy jihatdan asoslangan pedagogik vosita sifatida qaralishi mumkin.

Tadqiqot usuli

Maqolada nazariy-tahliliy va metodik modellashtirish usullaridan foydalanildi. Birinchi bosqichda kommunikativ kompetentlik, kasbiy kommunikativ kompetentlik, kontekstli ta'lim, tajriba asosida o'qitish va simulyatsion ta'limga oid ilmiy-metodik manbalar tahlil qilindi. Ikkinchi bosqichda nofilologik yo'nalish talabalarida chet tilini o'qitish jarayonining kasbiy vazifalar bilan bog'liq xususiyatlari umumlashtirildi.

Uchinchi bosqichda rol o'yinlari va simulyatsion topshiriqlarni kasbiy kommunikativ kompetentlikni shakllantirish vositasi sifatida tashkil etishning didaktik mexanizmi modellashtirildi. Bunda kasbiy vaziyat, rol, kommunikativ vazifa, professional janr, kommunikativ mahsulot va refleksiv baholash komponentlari o'zaro bog'liq tizim sifatida ko'rib chiqildi.

Mazkur maqola eksperimental natijalarni taqdim etishga emas, balki kasbiy kommunikativ kompetentlikni shakllantirishda rol o'yinlari va simulyatsion texnologiyalardan foydalanishning pedagogik asoslarini nazariy-metodik jihatdan asoslashga qaratilgan.

Natijalar va muhokama

Kasbiy kommunikativ kompetentlik umumiy kommunikativ kompetentlikdan o'zining vazifaviy va natijaviy yo'nalganligi bilan farqlanadi. Umumiy kommunikativ kompetentlikda asosiy e'tibor fikr almashish, muloqotga kirishish va o'zaro tushunishga qaratilsa, kasbiy kommunikativ kompetentlikda muloqot muayyan professional natijaga xizmat qiladi. Bunday natija texnik ma'lumotni izohlash, kasbiy muammoni muhokama qilish, loyiha yechimini asoslash, rasmiy hujjat tayyorlash yoki jamoaviy qarorni shakllantirish ko'rinishida namoyon bo'lishi mumkin.

Rol o'yinlari mazkur jarayonda talabaning kommunikativ-subyektiv faolligini kuchaytiradi. Talaba oddiy savol-javob ishtirokchisi emas, balki muayyan kasbiy vaziyatda harakat qiluvchi subyekt sifatida namoyon bo'ladi. Masalan, u muhandis, loyiha rahbari, texnik mutaxassis, buyurtmachi, ekspert yoki xavfsizlik bo'yicha mas'ul shaxs rolda ishtirok etishi mumkin. Bunday rol talabaning nutqiy faoliyatini mavhum til mashqidan kasbiy mazmunga ega kommunikativ harakatga aylantiradi.

Simulyatsion texnologiyalar esa o'quv jarayonida professional faoliyatga yaqinlashtirilgan sharoit yaratadi. Talabalar real kasbiy muhitda uchrashi mumkin bo'lgan vaziyatlarni modellash tiradi: texnik nosozlikni tushuntirish, ish jarayonidagi kelishmovchilikni muhokama qilish, loyiha taklifini himoya qilish, xavfsizlik bo'yicha ogohlantirish berish, yig'ilish bayonnomasini tayyorlash, rasmiy elektron xat yozish yoki texnik hisobot tuzish kabi vazifalarni bajaradi. Natijada chet tili kasbiy harakatni tashkil etuvchi vosita sifatida qo'llanadi.

Rol o'yinlari va simulyatsion topshiriqlarning samaradorligi ularning aniq didaktik mexanizmga ega bo'lishi bilan bog'liq. Bunda kasbiy vaziyat, rol, kommunikativ vazifa, professional janr, kommunikativ mahsulot va refleksiya o'zaro bog'langan holda tashkil etiladi.

Jadval 1

Rol o'yinlari va simulyatsion topshiriqlarning kasbiy kommunikativ kompetentlikni shakllantirishdagi didaktik mexanizmi

Didaktik komponent	Rol o'yini/simulyatsiyadagi vazifasi	Kasbiy kommunikativ kompetentlikni shakllantirishdagi ahamiyati
Kasbiy vaziyat	Muammo yoki professional holatni yaratadi	Muloqotni real kasbiy kontekstga bog'laydi
Rol	Talabaga kasbiy pozitsiya beradi	Mas'uliyatli kommunikativ harakatni faollashtiradi
Kommunikativ vazifa	Muloqot maqsadini belgilaydi	Nutqni vazifaga yo'naltiradi
Professional janr	E-mail, hisobot, taqdimot, bayonnoma kabi shaklni belgilaydi	Muloqotni kasbiy diskurs talablari bilan bog'laydi
Kommunikativ mahsulot	Og'zaki yoki yozma natijani yuzaga keltiradi	Kasbiy natijani rasmiylashtirishga xizmat qiladi
Refleksiya	Jarayon va natijani tahlil qiladi	O'zini baholash va tuzatish ko'nikmasini rivojlantiradi

Jadvaldan ko'rinadiki, rol o'yinlari va simulyatsion texnologiyalar alohida-alohida mashqlar majmui emas, balki kasbiy kommunikativ kompetentlikni shakllantirishga xizmat qiluvchi yaxlit pedagogik mexanizm sifatida qaralishi mumkin. Ayniqsa, professional

janrlarning qo'llanilishi talabaning nutqiy faoliyatini aniq kasbiy natijaga yo'naltiradi. Masalan, rasmiy elektron xat axborotni aniqlashtirish va kelishuvni hujjatlashtirishga, taqdimot loyiha yechimini asoslashga, bayonnoma esa qarorni qayd etish va nazorat qilishga xizmat qiladi.

Rol o'yinlari talabada kasbiy muloqotga nisbatan motivatsiyani ham oshiradi. Talaba chet tilini mavhum grammatik birliklar tizimi sifatida emas, balki kasbiy vazifani bajarish vositasi sifatida qabul qiladi. "Texnik muammoni tushuntiring", "buyurtmachiga loyiha yechimini asoslang", "jamoaga yig'ilishida xavfsizlik bo'yicha taklif bildiring" kabi topshiriqlar talabani faol muloqotga jalb etadi va unda kasbiy javobgarlik hissini shakllantiradi.

Simulyatsion topshiriqlar esa talabalarda qaror qabul qilish, axborotni tanlash, nutqni vaziyatga moslashtirish, terminlardan o'rinni foydalanish hamda muloqotda aniqlikni saqlash ko'nikmalarini rivojlantiradi. Nofilologik yo'nalishlar uchun bu jihatlar muhimdir, chunki bo'lajak mutaxassisning real kasbiy faoliyati ko'pincha vaqt cheklovi, texnik aniqlik, axborot yetishmovchiligi, hujjatlashtirish talabi va jamoaviy javobgarlik bilan bog'liq bo'ladi.

Bundan tashqari, rol o'yinlari va simulyatsion texnologiyalar reflektiv baholashni tashkil etish uchun qulay sharoit yaratadi. Mashg'ulot yakunida talabalar o'z kommunikativ harakatlarini, tanlangan strategiyalarini, ishlatilgan terminlarni, yo'l qo'yilgan xatolarni va yaratilgan kommunikativ mahsulot sifatini tahlil qiladi. Refleksiya orqali talaba nafaqat bajarilgan topshiriq natijasini, balki unga olib kelgan kommunikativ jarayonni ham anglaydi. Bu esa kasbiy kommunikativ kompetentlikning ongli, boshqariladigan va bosqichma-bosqich rivojlantiriladigan xususiyatga ega ekanini ko'rsatadi.

Xulosa

Nofilologik yo'nalish talabalarida kasbiy kommunikativ kompetentlikni shakllantirishda rol o'yinlari va simulyatsion texnologiyalar samarali pedagogik vosita sifatida namoyon bo'ladi. Ular ta'lim jarayonida kasbiy vaziyatni modellashtirish, talabani faol kommunikativ rolga kiritish, professional diskurs janrlaridan foydalanish, kommunikativ mahsulot yaratish va reflektiv baholashni tashkil etish imkonini beradi.

Rol o'yinlari va simulyatsiyalar asosida tashkil etilgan mashg'ulotlarda talaba chet tilida oddiy muloqot qiluvchi shaxs emas, balki kasbiy vazifani kommunikativ yo'l bilan hal qiluvchi faol subyekt sifatida shakllanadi. Shu sababli mazkur texnologiyalar nofilologik yo'nalishlarda chet tilini o'qitishni umumiy nutqiy mashqlardan kasbiy faoliyatga yo'naltirilgan kommunikativ tayyorgarlik darajasiga olib chiqadi.

Demak, rol o'yinlari va simulyatsion texnologiyalarni kasbiy vazifa, rol, professional janr, kommunikativ mahsulot va reflektiv baholash bilan uyg'unlashtirish talabalarda kasbiy kommunikativ kompetentlikni shakllantirishning muhim pedagogik sharti hisoblanadi.

Adabiyotlar ro'yxati

1. Hymes D. On Communicative Competence. In: Pride J.B., Holmes J. *Sociolinguistics*. Harmondsworth: Penguin, 1972.
2. Canale M., Swain M. Theoretical Bases of Communicative Approaches to Second Language Teaching and Testing. *Applied Linguistics*, 1980, Vol. 1, No. 1, pp. 1–47. <https://doi.org/10.1093/applin/I.1.1>
3. Council of Europe. *Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment. Companion Volume*. Strasbourg, 2020. <https://www.coe.int/en/web/common-european-framework-reference-languages/cefr-companion-volume-and-its-language-versions>
4. Savignon S. J. *Interpreting Communicative Language Teaching: Contexts and Concerns in Teacher Education*. Yale University Press, 2002.
5. Jalolov J.J. *Chet til o'qitish metodikasi*. Toshkent: O'qituvchi, 2012.

6. Kolb D. *Experiential Learning: Experience as the Source of Learning and Development*. New Jersey: Prentice Hall, 1984.
7. Вербицкий А.А. *Активное обучение в высшей школе: контекстный подход*. Москва: Высшая школа, 1991.
8. Chernikova O., Heitzmann N., Stadler M., Holzberger D., Seidel T., Fischer F. *Simulation-Based Learning in Higher Education: A Meta-Analysis*. *Review of Educational Research*, 2020, Vol. 90, No. 4, pp. 499–541. <https://doi.org/10.3102/0034654320933544>